

Я. М. Ляпешкін

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск

Y. Liapeshkin

Belarusian State University, Minsk

УДК 94(476):35.07«1864/1917»

УЗАЕМАСУВЯЗІ ГУБЕРНАТАРА З ВІЦЭ-ГУБЕРНАТАРАМ У БЕЛАРУСІ (1864–1917 ГГ.)

RELATIONSHIP BETWEEN THE GOVERNOR AND THE VICE-GOVERNOR IN BELARUS (1864–1917)

У артыкуле разгледжаны службовыя адносіны губернатара з віцэ-губернатарам на тэрыторыі Беларусі ў 1864–1917 гг. Зроблена выснова, што стасункі будаваліся розныя: ад даверлівых да супрацьстаяння. Калі не ўдавалася дасягнуць паразумення – адзін з чыноўнікаў імкнуўся перавесціся сам ці перавесці свайго папалчніка ў іншую губерню. Паказана, што закон абавязваў віцэ-губернатара падпарадкоўвацца і дапамагаць губернатару, а таксама займацца справамі губерні падчас адсутнасці апошняга. Разам з тым на практыцы так адбывалася не заўсёды. Адзначаецца, што падчас Першай сусветнай вайны (з канца 1915 г.) за губернатарамі пакідалася агульнае кіраўніцтва губерняй, а заданне бягучымі справамі ўскладалася на віцэ-губернатараў.

Ключавыя словы: беларускія губерні; губернатары; віцэ-губернатары; службовыя адносіны.

The article considers the official relations of the governor with the vice-governor on the territory of Belarus in 1864–1917. It is concluded that the relationship was different: from trusting to confrontational. If no agreement was reached, one of the officials tried to transfer himself or transfer his ally to another province. It is shown that the law obliged the vice-governor to obey and assist the governor, as well as to deal with the affairs of the province in the absence of the latter. However, this did not always happen in practice. It is noted that during the First World War (from the end of 1915) the governors were left with the general leadership of the province, and the command of current affairs was entrusted to the vice-governors.

Keywords: Belarusian provinces; the governors; vice-governors; official relations.

Губернатарскі корпус перыяду Расійскай імперыі даволі актыўна даследуецца. Навукоўцы прыступілі да вывучэння і віцэ-губернатарскага корпуса [1; 2]. Але пытанню ўзаемаадносін службовых асоб розных узроўняў улады надаецца недастаткова ўвагі, асабліва ў беларускіх губернях (Віленскай, Віцебскай, Гродзенскай, Магілёўскай і Мінскай). Таму варта разгледзіць праблему службовых адносін губернатара з віцэ-губернатарам у Беларусі ў 1864–1917 гг.

На працягу 1775–1845 гг. статус віцэ-губернатара ў сістэме кіравання змяняўся. Першапачаткова ён з’яўляўся намеснікам і галоўным памочнікам губернатара (начальніка губерні). Паводле «Устанаўленняў для кіравання

губерняў Усерасійскай імперыі» 1775 г. ён меў афіцыйную назву паручнік правіцеля (губернатара) ці віцэ-губернатар, прызначаўся на пасаду імператарам. У выпадку адсутнасці начальніка губерні ён заступаў яго месца, засядаў у казённой палаце [3, с. 234, 237, 240].

Па «Наказу» губернатарам 1837 г. віцэ-губернатар з’яўляўся старшым саветнікам губернскага праўлення [4, с. 361]. Ён прызначаўся на пасаду па прадстаўленні міністра ўнутраных спраў указамі імператара. Па прадстаўленні віцэ-губернатара губернскім праўленнем прызначаліся ўсе чыноўнікі першага аддзялення канцылярыі гэтага органа. Іх зацвярджаў губернатар [5, с. 439–440].

А ўжо «Устанаўленне губернскіх праўленняў» 1845 г. падпарадкоўвала віцэ-губернатара непасрэдна губернатару і аб’яўляла ягоным памочнікам [6, с. 23].

Віцэ-губернатар з’яўляўся старшай пасля губернатара асобай у губерні і ва ўсіх пасадажных і сходах займаў пасля яго ж першае месца, саступаючы толькі губернскаму прадвадзіцелю дваранства. Ён павінен быў прысутнічаць, па магчымасці, ва ўсіх губернскіх камітэтах, камісіях і ўстановах пад старшынствам начальніка губерні; ажыццяўляць нагляд па ўсіх частках губернскага праўлення; заступаць месца губернатара, калі той па якіх-небудзь прычынах не мог кіраваць губерняй [7, с. 58–59].

Віцэ-губернатары прызначаліся, звальняліся і перамяшчаліся з дазволу імператара. Напрыклад, 17 чэрвеня 1888 г. Аляксандр III дазволіў перамясціць мінскага віцэ-губернатара В. В. Пятрова (1886–1888) і віленскага – П. Р. Пагодзіна (1885–1888) аднаго на месца другога. Пра што начальніку губерні паведамілі з Міністэрства ўнутраных спраў [8, арк. 1–1 зв.].

Калі губернатар хварэў, адсутнічаў ці быў звольнены, то яго пасада даручалася віцэ-губернатару. У выпадках калі ён адсутнічаў ці не мог зрабіць гэтага па нейкіх прычынах, кіраўніцтва губерняй ускладалася на кіраўніка казённой палаты альбо кіраўніка дзяржаўных маёмасцяў (з 1906 г. у заканадаўчых артыкулах назва пасады перайменавана ў начальніка ўпраўлення земляробства і дзяржаўных маёмасцяў) у залежнасці ад старшынства чыноў [7, с. 23–24]. Такім чынам, калі губернатар па пэўных прычынах не мог выконваць свае абавязкі, яго замяшчаў у першую чаргу віцэ-губернатар.

У якасці ілюстрацыі адносінаў начальніка губерні і яго намесніка можна прывесці наступныя прыклады замяшчэння губернатарскай пасады.

Так, начальнік Віленскай губерні А. М. Жамчужнікаў (1882–1885) 11 мая 1885 г. адправіўся для агляду губерні і кіраванне перадаў віцэ-губернатару П. Я. Ахрэменка (1868–1885) [9]. 5 сакавіка 1910 г. магілёўскага губернатара барона К. С. фон Нолькена (1908–1910) імператарскім указам звольнілі ад службы, паводле прашэння, з-за сапсаванага здароўя. У выніку кіраўніцтва губерняй прыняў віцэ-губернатар С. А. Шыдлоўскі (1907–1912) [10].

Віцебскі губернатар М. П. Галахаў (1915–1916) 12 верасня 1916 г. выбыў па справах службы ў Петраград, перадаўшы кіраванне губерняй віцэ-губернатару А. П. Марозаву (1915–1916) [11, арк. 26].

Начальнік губерні пакідаў свой пост на пэўны час і па сямейных абставінах. Так, жонку мінскага губернатара А. Ф. Гірса (1912–1915) напаткала цяжкая хвароба. Таму з 8 красавіка 1914 г. яго замяшчаў віцэ-губернатар М. С. Чаныкаеў (1912–1915) [12, арк. 22–23].

Між іншым, калі губернатар пакідаў па службовых справах толькі губернскі горад, застаючыся ў межах губерні, то «...ён не лічыцца адсутным з губерні і не адхіляецца ад удзелу ў справах, асабіста яму даручаных...» [7, с. 24]. Таму чыноўнік, які заступаў месца губернатара, у сумнеўных выпадках адкладваў справы да вяртання начальніка, альбо адсылаў іх яму для вырашэння. І падпісваўся ў такім выпадку «За губернатара». Той хто выконваў пасаду начальніка губерні «на той жа падставе, як і сам губернатар», падпісваўся «Выконваючы пасаду» [7, с. 24].

Рэалізацыяй гэтага заканадаўчага артыкула ў галіне адносін начальніка губерні і яго намесніка можа служыць наступны прыклад. Так, цыркуляр магілёўскаму паліцмайстру і павятовым спраўнікам ад 5 кастрычніка 1867 г., якім абмяжоўвалася абраднасць каталіцкіх вернікаў, падпісаў «В. п. [выконваючы пасаду] губернатара» віцэ-губернатар М. М. Біппен (1864–1868) [13, арк. 19].

Нягледзячы на наяўнасць у заканадаўстве правілаў, мінскі губернатар А. Ф. Гірс, выязджаючы 23 красавіка 1913 г. па справах службы ў Бабруйскі павет, нагадаў віцэ-губернатару М. С. Чаныкаеву вырашаць справы і падпісваць паперы «за губернатара» [14, арк. 76].

Прапісаны ў заканадаўстве механізм замяшчэння губернатара на практыцы не меў адрознення паміж беларускімі і іншымі губернямі Расійскай імперыі. Напрыклад, падчас службовых паездак томскага губернатара барона К. С. фон Нолькена (1905–1908), абавязкі па кіраванні губерняй ускладаліся на віцэ-губернатара ці кіраўніка казённой палаты [15, с. 171]. Таксама кастрамскі губернатар Л. М. Князеў (1902–1905) на працягу 1905 г. тройчы перадаваў кіраванне губерняй віцэ-губернатару Я. Я. Ізвекаву [16, с. 508].

Між тым, здаралася, што губернатар і віцэ-губернатар не заўсёды падыходзілі адзін другому. Напрыклад, гродзенскі губернатар М. М. Асаргін (1903–1905) згадваў ва ўспамінах, што з боку свайго найбліжэйшага памочніка В. Дз. Лішына (1899–1905) ніколі не адчуваў варожасці ці зайздрасці, але мала бачыў ад яго дапамогі па службе. Больш за тое, пры змене якога-небудзь нягоднага падначаленага губернатар сустракаў супраціўленне з боку віцэ-губернатара, таму і не разлічваў на яго рэкамендацыі [17, с. 585].

В. Дз. Лішын звычайна хварэў ці адсутнічаў, таму пры адпачынках М. М. Асаргіна выконваць яго абавязкі павінен быў кіраўнік дзяржаўных

маёмасцяў А. І. Валковіч як старэйшы ў чыне. Але, па дамове з ім, губернатар перадаваў заўсёды сваю пасаду старшыні казённой палаты А. В. Ластачкіну, таму што «Акінфій Іванавіч Валковіч быў старога гарту, былы міравы пасрэднік яшчэ часоў Мураўёва, нікому не давяраў, а палякаў ненавідзеў арганічна» [17, с. 591].

Былі і больш паспяховыя стасункі вышэйшых адміністратараў губерні. Узаемаадносіны магілёўскага губернатара А. І. Пільца (1910–1916) і віцэ-губернатара князя У. А. Друцкога-Сакалінскага (1913–1916) склаліся працоўныя, добразычлівыя. Апошні з гэтай нагоды пісаў: «Праслужылі мы з Пільцам у Магілёве больш за два гады, і паміж намі ніколі не ўзнікала службовых непаразуменняў і ўскладненняў, хаця нашы погляды значна з ім разыходзіліся» [18, с. 69]. Справа ў тым, што ў А. І. Пільца, у адрозненні ад яго намесніка, былі больш ліберальныя палітычныя перакананні і больш мяккая сістэма кіравання: «...шукаў пагаднення, не спяшаўся і не навязваў рашэнняў, часта будаваў разлік на час і выпадковыя акалічнасці» [18, с. 69]. А князь У. А. Друцкой-Сакалінскі наадварот «...не дапускаў згоды, гандлю, а выбраўшы лінію, упарта ішоў па ёй, не баючыся перашкод і ўскладненняў як для самой справы, так і для сябе асабіста» [18, с. 70].

Такім чынам, рознасць у палітычных поглядах і падыходах да кіравання не абавязкова перашкаджала ўзаемаразуменню і сумеснай працы начальніка губерні і яго намесніка.

Даверлівыя адносіны склаліся і ў гродзенскага губернатара П. М. Баярскага (1912–1913) за часы службы з віцэ-губернатарам У. У. Сталяровым (1906–1916). Пра гэта сведчыць ліст, які П. М. Баярскі, пакінуўшы назаўжды пасаду ў Гродна, адправіў 18 кастрычніка 1913 г. свайму пераемніку В. М. Шабека (1913–1916): «Лічу абавязкам запэўніць Вас, што ў асобе віцэ-губернатара У. У. Сталярова, кіраўніка канцылярыі Сямёна Яўхімавіча Лінніка і паліцмайстра Аляксандра Фёдаравіча Шкенева Вы знойдзеце выдатных работнікаў і людзей, якім можаце цалкам даверыцца» (цыт. па [19, с. 12–13]).

Аднак змена губернатара нярэдка прыводзіла і да перамены мадэлі ўзаемасувязяў. У прыватнасці, падчас Першай сусветнай вайны перамена начальніка Магілёўскай губерні значна пагоршыла адносіны віцэ-губернатара з новым кіраўніком. Справа ў тым, што ў лютым 1916 г. А. І. Пільц, атрымаўшы пасаду таварыша міністра ўнутраных спраў, пайшоў на павышэнне. Замест яго ў Магілёў быў прызначаны губернатарам Дз. Г. Яўленскі (1916–1917) [20, с. 782–784].

Новы губернатар, па словах князя У. А. Друцкога-Сакалінскага, аказаўся чалавекам добрым, але “без найменшага характару, памяркоўным, нерашучым і падатлівым...” [18, с. 81]. Таму ўся губерня хутка «развінцілася і распаўзлася». Былы віцэ-губернатар згадваў ва ўспамінах гэту перамену на асабістым узроўні: «Пры выглядзе ўсяго таго, што адбываецца,

і ўсведамляючы сваё поўнае бяссілле паправіць становішча, у мяне знікла цікавасць да справы і я толькі адбываў належныя гадзіны на працы. Было вельмі сумна, вельмі маркотна і неяк цягуча нудна» [18, с. 81].

Мемуарыст князь У. А. Друцкой-Сакалінскі пісаў: «...мая сумесная з новым губернатарам Яўленскім служба вельмі мяне гняла і прыгнятала. Я не мог прывычаіцца з хаосам, які запанаваў у справах кіравання губерняй» [18, с. 88]. Віцэ-губернатар спадзяваўся сам стаць начальнікам іншай губерні. Гэтая надзея спраўдзілася – і ў жніўні 1916 г. ён атрымаў прызначэнне ў Мінск [21, с. 117].

Падчас сустрэчы новага мінскага губернатара князя У. А. Друцкога-Сакалінскага з мясцовым віцэ-губернатарам М. А. Астаф'евым (1915–1916), апошні выказаў асцярогі адносна адміністрацыйных здольнасцяў маладога начальніка (яму было ўсяго 36 гадоў). У сваю чаргу, князю такія сумненні не спадабаліся і ён прасіў больш іх не выказваць. Былы мінскі губернатар потым пісаў, што гэты «інцыдэнт быў адзінай шурпатасцю ў нашых з Астаф'евым адносінах, якія да самага пераводу яго віцэ-губернатарам у Харкаў заставаліся нязменна сяброўскімі і нават сардэчнымі» [18, с. 102].

З самага пачатку сваёй кар'еры ў Мінску князь У. А. Друцкой-Сакалінскі загадаў пераправіць усю дробную перапіску па сваёй канцылярыі віцэ-губернатару М. А. Астаф'еву. Неўзабаве яму ж было даручана замяшчаць губернатара на пасяджэннях воінскай прысутнасці і губернскай па судовых справах установы. Князь У. А. Друцкой-Сакалінскі апісваючы гэты эпізод ва ўспамінах падсумаваў: «Разгрузіўшыся такім чынам да вядомай ступені, я з галавой акунуўся ў справу азнаямлення са станам губерні» [18, с. 110].

Аднак змена асобы на пасадзе віцэ-губернатара часам стварала неспрыяльную глебу ў адносінах начальніка і яго новага найбліжэйшага памочніка.

Можна прывесці прыклад з мінскім віцэ-губернатарам Я. І. Вішнеўскім (1916–1917), прызначэнне якога стала поўнай нечаканасцю для губернатара. Па назіраннях князя У. А. Друцкога-Сакалінскага яго новы памочнік не валодаў аўтарытэтам ні сярод сваіх падначаленых, ні сярод ваеннага начальства: «Ваенная ўлада ў грош яго не ставіла, і ўсе мае намаганні да аднаўлення прэстыжу грамадзянскай улады, ужо гэтак скампраметаванага маім папярэднікам, у адно імгненне сціраліся і знікалі, як толькі я пакідаў Мінск і перадаваў Вішнеўскаму кіраванне губерняй» [18, с. 235]. Акрамя таго, Я. І. Вішнеўскі быў жанаты з дачкой доктара тыбецкай медыцыны П. А. Бадмаева, знаёмага, на думку сучасніка, з міністрам унутраных спраў А. Дз. Пратапопавым і Р. Я. Распуціным. Таму князь У. А. Друцкой-Сакалінскі небеспадстаўна лічыў, што «кар'ера рабілася Вішнеўскім праз цесця», і што, з-за гэтай «бадмаеўшчыны» і «распуціншчыны» «...Вішнеўскі не толькі быў для Мінска неаўтарытэтным, але выклікаў да сябе ўжо выразна гідлівае, пагардлівае пачуццё» [18, с. 235–236].

«Асабіста мяне супрацоўніцтва віцэ-губернатара кшталту Вішнеўскага надзвычай не задавальняла», – скардзіўся ў сваіх запісках князь У. А. Друцкой-Сакалінскі. Мінскаму губернатару як чалавеку была брыдка сувязь яго падначаленага з імем Р. Я. Распуціна, да таго ж «гэтая распуціншчына Вішнеўскага накладвала цень на ўсю мінскую адміністрацыю...» [18, с. 236].

Больш за тое, мінскі губернатар не лічыў Я. І. Вішнеўскага сваім памочнікам ці дарадцам і тлумачыў гэта яго безініцыятыўнасцю, хоць той і быў надзвычай працавітым. «З прызначэннем Вішнеўскага я заўсёды пакідаў Мінск з пачуццём поўнай няўпэўненасці, з сумневам і асцярогай» [18, с. 237], – сцвярджаў князь У. А. Друцкой-Сакалінскі. Апроч усіх іншых асаблівасцяў Я. І. Вішнеўскага начальніку губерні не падабалася, што той «быў зусім не свецкім, не ўмеў гаварыць з людзьмі, не ўмеў у іх разбірацца...» [18, с. 237]. Таму князь У. А. Друцкой-Сакалінскі, знаходзячыся па службовых справах у Петраградзе, спрабаваў дабіцца пераводу Я. І. Вішнеўскага ў іншую губерню, але беспаспяхова [18, с. 237, 245].

Такім чынам, змена начальніка губерні ці яго найбліжэйшага памочніка нярэдка прыводзіла і да перамены мадэлі ўзаемасувязяў. Губернатар і віцэ-губернатар не заўсёды хацелі служыць разам. У некаторых выпадках яны прыстасоўваліся. Але ў сітуацыях непрымальнасці – адзін з чыноўнікаў імкнуўся перавесціся сам ці перавесці свайго калегу ў іншую губерню.

У іншых рэгіёнах Расійскай імперыі таксама складваліся розныя мадэлі сувязяў паміж губернатарам і яго намеснікам: ад даверлівых да канфліктных. Напрыклад, разанскі віцэ-губернатар У. А. Колабаў быў сапраўдным паплечнікам і карыстаўся даверам у губернатара князя А. М. Абаленскага (1910–1914). А сумесная служба астраханскага губернатара М. М. Біппена (1868–1880) і яго намесніка І. С. Астравумава скончылася сыходам апошняга ў адстаўку па хадайніцтву яго ж начальніка [1, с. 306–307, 313].

Беларускія губерні падчас Першай сусветнай вайны знаходзіліся на ваенным становішчы. Таму мясцовая грамадзянская ўлада на тэрыторыі Беларусі перайшла ў падпарадкаванне вайскоўцам [22, с. 316; 19, с. 42]. У сваю чаргу, ваенныя падзеі прывялі і да змены практыкі адміністравання.

Адміністрацыйнае кіраванне Магілёўскай губерняй у гады Першай сусветнай вайны знаходзілася ў незвычайным стане. Прычынай гэтаму стаў перавод у жніўні 1915 г. Стаўкі ў Магілёў і заняцце пасады Вярхоўнага галоўнакамандуючага самім імператарам [22, с. 331].

Губернатар А. І. Пільц займаўся прадстаўніцтвам, уладкаваннем тэрыторый да прыезду манарха (будаўніцтва імператарскай веткі, арганізацыя аховы). Згодна з асаблівым дазволам міністра ўнутраных спраў, А. І. Пільц перадаў кіраванне Магілёўскай губерняй свайму віцэ-губернатару князю У. А. Друцкому-Сакалінскаму. Аднак апошні не мог справіцца з усёй працай. Акрамя бягучых спраў і старшынства ў розных губернскіх прысутнас-

цях маса часу сыходзіла на ўладкаванне бежанцаў і, эвакуяванай з занятых нямецкімі войскамі тэрыторый, паліцыі. Таму А. І. Пільц, паводле слоў сучасніка, прасіў міністра ўнутраных спраў аб камандзіраванні яшчэ двух віцэ-губернатараў. Аднаго для загадвання бежанскай справай, а іншага для дапамогі ў кіраванні губерняй [18, с. 45–46].

Неўзабаве ў Магілёў прыбылі ковенскі віцэ-губернатар У. М. фон Штэйн і радомскі віцэ-губернатар М. М. Далгова-Сабураў. Першы назіраў за перамяшчэннем і ўладкаваннем бежанцаў, а другі дапамагаў у Магілёве. «І за ўвесь час маёй сумеснай з гэтымі двума асобамі працы я не памятаю аніводнага паміж намі рознагалосся, аніводнага непаразумення ці найменшай шурпатасці», – рэзюмаваў у сваіх мемуарах князь У. А. Друцкой-Сакалінскі [18, с. 46].

Пытанні ваеннага часу ў прыфрантавых губернях выклікалі неабходнасць правядзення частых пасяджэнняў у прысутных месцах і ўстановах. У іх трэба было старшынстваваць начальніку губерні, а вольнай гадзіны на гэта не хапала. Таму, напрыклад, мінскі губернатар А. Ф. Гірс 15 красавіка 1915 г. прасіў віцэ-губернатара М. А. Астаф'ева, «часова, да змены існуючага становішча, прыняць на сябе старшынства замест мяне ў чарговых пасяджэннях: 1) Губернскай па воінскай павіннасці прысутнасці, 2) Губернскай прысутнасці па судовых справах, 3) Губернскай прысутнасці па прамысловым падатку і 4) Камітэта па аглядзе псіхічна хворых» [23, арк. 18].

У губернях, аб'яўленых на ваенным становішчы, адміністрацыя хутка сутыкнулася з праблемай бежанцаў. Губернатары даручалі бежанскае пытанне свайму намесніку. Так, мінскі губернатар А. Ф. Гірс 30 жніўня 1915 г. прасіў віцэ-губернатара М. А. Астаф'ева «наведаць м. Старыя Дарогі, Бабруйскага павета, для азнаямлення на месцы з пастаноўкай медыцынска-харчавальнай дапамогі бежанцам і паспяховасцю іх перамяшчэння ў межах губерні» [23, арк. 56]. А ўжо 4 кастрычніка 1915 г. А. Ф. Гірс, паводле дадзеных ім указанняў, прасіў віцэ-губернатара М. А. Астаф'ева «выехаць асабіста ў м. Мір, Навагрудскага павета, для ўладкавання на месцы бежанцаў» [23, арк. 62].

Ваенныя падзеі ўплывалі на размеркаванне паўнамоцтваў паміж начальнікам губерні і яго намеснікам. Для ўрэгулявання гэтага працэсу з боку вышэйшага кіраўніцтва краіны рабіліся адпаведныя захады. Так, 20 кастрычніка 1915 г. імператар Мікалай II распарадзіўся «вызваліць губернатараў <...> ад загадвання бягучымі справамі, пакінуўшы за імі агульнае загадванне кіраваннем губерняй» (цыт. па [22, с. 318]). Адначасова ён усклаў на іх «адказны кірунак і аб'яднанне на месцах усіх мерапрыемстваў і дзеянняў, выкліканых умовамі ваеннага часу, а таксама і па барацьбе з дарагоўляй прадметаў першай неабходнасці» (цыт. па [22, с. 318]). У выніку клопат пра бягучыя справы ўскладаўся на віцэ-губернатараў [22, с. 318].

У сувязі з дадзеным імператарскім указам, мінскі губернатар А. Г. Чарняўскі (1915–1916) 21 лістапада 1915 г. прасіў віцэ-губернатара М. А. Астаф’ева «вырашаць самастойна і падпісаць за губернатара надалей да адмысловага распараджэння бягучыя перапіскі» па ўсіх падведамасных губернатару губернскіх установах, за некаторымі выключэннямі [23, арк. 129–130].

Такім чынам, узаема сувязі губернатара з віцэ-губернатарам на тэрыторыі Беларусі ў 1864–1917 гг. складаліся розныя. Яны вар’іраваліся ад даверлівых і канструктыўных да супрацьстаяння. У выпадках калі не ўдавалася дасягнуць паразумення – адзін з чыноўнікаў імкнуўся перавесціся сам ці перавесці свайго паплечніка ў іншую губерню. Змена губернатара ці яго намесніка нярэдка прыводзіла і да перамены мадэлі зносінаў. Заканадаўства падпарадкоўвала віцэ-губернатара непасрэдна начальніку губерні і аб’яўляла ягоным памочнікам. Але ў рэальным жыцці, той хто павінен быў дапамагаць, не заўсёды гэта рабіў. Падчас адсутнасці начальніка губерні, яго замяшчаў у першую чаргу віцэ-губернатар. У перыяд Першай сусветнай вайны (з канца 1915 г.) за губернатарамі пакідалася агульнае кіраўніцтва губерняй, а загадванне бягучымі справамі ўскладалася на віцэ-губернатараў.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Минаков, А. С. Губернаторский корпус и центральная власть: проблема взаимоотношений: по материалам губерний Черноземного центра второй половины XIX – начала XX вв. / А. С. Минаков; отв. ред. В. В. Шелохаев. – Орел: Орлик: А. Воробьев, 2011. – 487 с.
2. Любичанковский, С. В. Вице-губернаторский корпус Урала в конце XIX – начале XX в. (социокультурная характеристика) / С. В. Любичанковский // Известия Урал. гос. ун-та. – 2006. – № 41. – С. 193–206. – (Сер. 2: Гуманитар. науки).
3. Учреждения для управления губерний Всероссийской империи, 7 ноября 1775 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1: в 45 т. – СПб., 1830. – Т. 20. – С. 229–304.
4. Общий наказ гражданским губернаторам: имен. указ Сенату, 3 июня 1837 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание 2: в 55 т. – СПб., 1838. – Т. 12, отделение 1. – С. 361–439.
5. О порядке производства дел в губернских правлениях: высочайше утв. положение, 3 июня 1837 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание 2: в 55 т. – СПб., 1838. – Т. 12, отделение 1. – С. 439–463.
6. Учреждение губернских правлений: имен. указ Сенату, 2 января 1845 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание 2: в 55 т. – СПб., 1846. – Т. 20, отделение 1. – С. 16–60.
7. Свод законов Российской империи: [в 16 т.] / под ред. И. Д. Мордухай-Болтовского. – Изд. неофиц. – СПб.: Деятель, 1912. – Т. 2: Свод губернских учреждений. – 737 с.

8. НГАБ. – Ф. 299. Мінскае губернскае праўленне. – Воп. 7. – Спр. 2421. Дело о перемещении минского вице-губернатора действ. стат. сов. Петрова на должность виленского вице-губернатора Погодина. 28.06.1888–13.07.1888.

9. Официальное объявление губернских властей // Вилен. губерн. ведомости. – 1885. – 15 мая. – С. 1.

10. Имен. указ Сенату, 5 марта 1910 г. // Могилев. губерн. ведомости. – 1910. – 13 марта. – С. 63.

11. НГАБ. – Ф. 1416. Віцебскае губернскае праўленне. – Воп. 2. – Спр. 25575. Дело о службе витебского вице-губ. статского советника Александра Павловича Морозова. Фев. 1916 г.

12. НГАБ. – Ф. 299. – Воп. 2. – Спр. 15799. Резолюции минского губернатора и Правления о замещении начальника губернии и других должностных лиц на время выезда, болезни и др. 08.01.1914–08.01.1915.

13. НГАБ. – Ф. 2001. Канцелярыя магілёўскага грамадзянскага губернатара. – Воп. 1. – Спр. 1042. Циркуляры губернатора о воспрепятствовании Домостому Викентию ехать в С.-Петербург для подачи императору прошения в восстановлении Деречинского костела. 16.08.1867–29.05.1868.

14. НГАБ. – Ф. 295. Канцелярыя мінскага грамадзянскага губернатара. – Воп. 1. – Спр. 8105. Дело о службе минского губернатора действительного статского советника А. Ф. Гирса. 26.11.1912–08.08.1915.

15. Яковенко, А. В. Томские губернаторы: биобиблиогр. указ. / А. В. Яковенко, В. Д. Гахов. – Томск: Ветер, 2012. – 223 с.

16. Марасанова, В. М. История органов губернского управления в конце XVIII – начале XX вв. (на материалах Верхнего Поволжья): дис. ... д-ра. ист. наук: 07.00.02 / В. М. Марасанова. – Ярославль, 2005. – 783 л.

17. Осоргин, М. М. Воспоминания, или Что я слышал, что я видел и что я делал в течение всей моей жизни, 1861–1920 / М. М. Осоргин. – М.: Рос. фонд культуры [и др.], 2009. – 999 с.

18. Друцкой-Соколинский, В. А. На службе Отечества: зап. рус. губернатора (1914–1918 гг.) / В. А. Друцкой-Соколинский. – Орел: РКФ «3 июля: РИГ «Невероят. мир», 1994. – 405 с.

19. Черепица, В. Н. Город-крепость Гродно в годы Первой мировой войны: мероприятия гражданских и военных властей по обеспечению обороноспособности и жизнедеятельности / В. Н. Черепица. – Гродно: ГрГУ, 2006. – 535 с.

20. Могилевская губерния: государственные, религиозные и общественные учреждения (1772–1917) / Е. К. Анищенко [и др.]; сост.: Ю. Н. Снапковский, Д. Л. Яцкевич; редкол.: Д. В. Яцевич (гл. ред.) [и др.]. – Минск: Беларусь, 2014. – 814 с.

21. Минские губернаторы, вице-губернаторы и губернские предводители дворянства, 1793–1917: биограф. справ. / Нац. ист. арх. Беларуси; сост. Ю. Н. Снапковский; редкол.: В. И. Адамушко [и др.]. – Минск: Беларусь, 2016. – 398 с.

22. Бригадин, П. И. Минские губернаторы: история власти / П. И. Бригадин, А. М. Лукашевич. – Минск: ГИУСТ БГУ, 2009. – 351 с.

23. НГАБ. – Ф. 299. – Воп. 7. – Спр. 530. Дело о службе минского вице-губернатора коллежского советника Н. А. Астафьева. 17.03.1915–14.01.1917.

(Дата падачы: 03.02.2022 г.)

М. П. Лях

Белорусский государственный университет, Минск

M. Liakh

Belarusian State University, Minsk

УДК 94(52):327

МОСКОВСКИЕ ПЕРЕГОВОРЫ И НОРМАЛИЗАЦИЯ ЯПОНО-СОВЕТСКИХ ОТНОШЕНИЙ В 1956 Г.

MOSCOW NEGOTIATIONS AND NORMALIZATION OF JAPANESE-SOVIET RELATIONS IN 1956

Данная статья посвящена Московским переговорам между Японией и Советским Союзом и подписанию совместной декларации. Несмотря на то что страны не сумели добиться своей основной цели, подписания мирного договора, была принята совместная декларация, которая позволила установить дипломатические отношения и сделать первые шаги в налаживании послевоенного сотрудничества.

Ключевые слова: японо-советские отношения; Япония; СССР; переговоры о нормализации; Московские переговоры; Совместная декларация.

This article is devoted to the Moscow negotiations between Japan and the Soviet Union and the signing of a joint declaration. Even though the countries failed to achieve their main goal, the conclusion of a peace treaty, a joint declaration was signed, which allowed them to establish diplomatic relations and make first steps in establishing post-war cooperation.

Keywords: Japanese-Soviet relations; Japan; USSR; normalization negotiations; Moscow negotiations; joint declaration.

Переговоры между Японией и СССР о заключении мирного договора являются одной из ключевых проблем в двусторонних отношениях этих стран в послевоенный период. В советской, как и в российской, историографии этому процессу уделено относительно мало внимания. Исследования ограничиваются анализом основных заявлений СССР по данному вопросу, что делает освящение рассматриваемой темы неполной. В зарубежной историографии также зачастую обходят этот момент стороной, не предавая данному переговорному процессу должного внимания. Тем не менее период японо-советских отношений 1951–1956 гг. представляет особую значимость в истории двух государств, поскольку именно тогда между странами выявились основные противоречия, частично актуальные и по сей день (заключение мирного договора и спорные территории), и одновременно опре-